

Considerations About Daily Fines and Earning of the Offender

**Fereydoun
Hosseininejad Braguri**

PhD Student in Criminal Law and Criminology,
Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan,
Iran, Iran.

**MohammadReza
Nazarinejad***

Assistant Professor of Law, University of Guilan,
Rasht, Iran.

Mojtaba Janipour

Associate Professor, Department of Law,
University of Guilan, Rasht, Iran.

Abstract

The daily fine is one of the new alternatives to imprisonment stipulated in the Islamic Penal Code 92, the amount of which is determined by the court according to the severity and importance of the crime on the one hand and the amount of daily income of the offender on the other. Anticipating daily fines and considering the convicted person's financial situation is a new step towards individualizing punishments. Although this system has been criticized, it is one of the positive aspects of today's criminal policy. However, the more effective and practical implementation of this system depends to a large extent on the actual income of the convicts. For this alternative to work well, the courts must have the right way to measure the income of convicts. On the other hand, due to the increase in the workload of the courts due to the review of the financial situation of the convicts, along with the consideration of the criminal case and the delay of the trial, most judges are not interested in it. Therefore, in order to properly use the capacity of this alternative and make it more efficient, it is necessary for the legislator to provide the judge with a specific mechanism for identifying the income of convicts and to determine the duties of executive bodies that have any knowledge of income and rights of convicts. The need to be obliged to cooperate. However, the research findings indicate that this alternative is applicable first to people who have the minimum income and financial ability to pay a fine. Therefore, for the disabled and without a specific income, another suitable alternative must be determined. Second, if the amount of the fine is determined in proportion to the income of individuals, due to the unfavorable economic situation, most of the convicts can be successful.

Keywords: Daily Fines, Daily Income, Individualization of Punishment, Offender, Earnings Considerations.

* Corresponding Author: m.nazarinejad@gmail.com

How to Cite: Hosseininejad Braguri, F., Nazarinejad, M. R., & Janipour, M. (2022). Considerations About Daily Fines and Earning of the Offender. *Journal of Criminal Law Research*, 11(41), 71-97. doi: 10.22054/jclr.2023.66121.2447.

ملاحظات پیرامون جزای نقدی روزانه و احراز درآمد مجرم

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

فریدون حسینی نژاد

برآگوری

استادیار گروه حقوق، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

محمد رضا نظری نژاد *

دانشیار گروه حقوق، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

مجتبی جانی پور

چکیده

جزای نقدی روزانه یکی از جایگزین‌های نوین حبس مقرر در قانون مجازات اسلامی ۹۲ می‌باشد که میزان آن با توجه به شدت و اهمیت جرم از یک سو و میزان درآمدهای مجرم از سوی دیگر توسط دادگاه تعیین می‌گردد. پیش‌بینی جزای نقدی روزانه و ملاحظه وضعیت اقتصادی محکوم، گامی جدید در راستای فردی کردن مجازات‌ها محسوب می‌گردد. هرچند این سیستم نیز انتقاداتی را به دنبال داشته، اما یکی از جنبه‌های مثبت سیاست جنایی امروزی است. با این حال، اجرای مؤثر و کاربردی‌تر این سیستم تا حد زیادی در گرو احراز درآمد واقعی محکومین می‌باشد. برای اینکه این جایگزین به خوبی عمل کند دادگاه‌ها باید روش صحیحی برای سنجش درآمد محکومین در اختیار داشته باشند. از طرفی، به دلیل افزایش بار کاری دادگاه‌ها ناشی از بررسی وضعیت مالی محکومین در کنار رسیدگی به پرونده کیفری و اطلاع دادرسی، اکثر قضات رغبتی به آن نشان نمی‌دهند. لذا در جهت بهره‌گیری مناسب از ظرفیت این جایگزین و کارایی بیشتر آن، ضرورت دارد قانونگذار سازکار مشخصی را جهت شناسایی درآمد محکومین در اختیار قاضی قرار داده و وظایف دستگاه‌های اجرایی را که به هر نحو اطلاعاتی از درآمد و حقوق محکومین دارند مشخص نماید تا در صورت لزوم موظف به همکاری شوند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که این جایگزین اولاً برای افرادی قابل اعمال است که از حداقل درآمد و توان مالی برای پرداخت جزای نقدی برخوردار باشند. لذا برای افراد ناتوان و فاقد درآمد مشخص می‌بایست جایگزین مناسب دیگری تعیین گردد. ثانیاً چنانچه میزان جزای نقدی متناسب با درآمد افراد تعیین گردد با توجه به وضعیت نامساعد اقتصادی اغلب محکومین می‌تواند با موفقیت همراه باشد.

واژگان کلیدی: جزای نقدی روزانه، درآمد روزانه، فردی کردن مجازات، مجرم، ملاحظات احراز درآمد.

مقدمه

مجازات حبس یکی از ضمانت اجرای کیفری است که از زمان‌های گذشته در کشورهای مختلف در واکنش به بسیاری از اعمال مجرمانه، اعمال و اجرا می‌شود، امروزه نیز در راستای بازپروری و اصلاح بزهکاران از مجازات‌های رایج بشمار می‌رود. البته حبس در ابتدا به عنوان مجازات اصلی مدنظر نبوده بلکه به عنوان جایگزین مجازات‌های شدید بدنی مانند اعدام، قطع عضو، شکنجه و ... در جهت انسانی‌تر کردن مجازات‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت. بتدریج و از حدود دو قرن پیش، حبس در ممالک پیشرفته به عنوان مجازات اصلی وارد سیستم کیفری کشورها گردید و در مقایسه با مجازات‌های خشن بدنی آن را مجازاتی عالی تلقی می‌نمودند. زیرا صرفاً آزادی محکومین سلب می‌شد ولی کرامت انسانی آنان محفوظ می‌ماند. همچنین حبس در ابتدا با رویکرد توانگیری و حفظ جامعه در قبال اقدامات مجرمین و دور کردن آنان از جامعه جهت جلوگیری از آسیب آنان به جامعه بود. با گذشت زمان این خصیصه حبس خاصیت خود را از دست داد و زندان به عنوان نهاد اصلاحی و درمانی مورد توجه قرار گرفت که زمینه را برای بازپروری زندانیان و آماده کردن آنان برای بازگشت مجدد به جامعه و زندگی عادی فراهم می‌کند، حتی رژیم زندان‌های کوتاه‌مدت نیز به همین منظور تأسیس گردید.

به تدریج و در پرتو عقاید مکاتب کیفری و نظرات نویسندگان و علمای حقوق کیفری معایب و مضرات حبس خصوصاً در مورد حبس‌های کوتاه‌مدت برای مجرمین و نیز برای جامعه آشکار گردید و حبس‌های کوتاه‌مدت را داروی بدتر از درد می‌دانستند. زیرا اولاً کوتاهی مدت اجازه هیچگونه برنامه اصلاحی را به متولیان نمی‌داد. ثانیاً مجرمین عادی و اتفاقی با ورود به زندان و تماس با مجرمین خطرناک و حرفه‌ای و اطلاع یافتن از فنون ارتکاب جرم، بجای اصلاح و درمان، آمادگی بیشتری برای ارتکاب جرم حتی جرایم شدیدتر پیدا می‌کردند چنانکه یکی از مضرات آن خطر تکرار جرم توسط آنان بود و مشخص گردید که زندان دیگر نمی‌تواند به اهدافی که برای تحقق آن ایجاد شده جامعه عمل ببوشاند و از هدف خود دور مانده است. از طرفی علاوه بر عدم توفیق زندان در اصلاح و

درمان بزهکاران و شکست برنامه‌های اصلاحی، حبس مجرمین بنیان خانواده آنان را در معرض فروپاشی قرار می‌دهد. احتمال از دست دادن شغل و درآمد که از موجبات تضمین سلامت روحی و روانی مجرم و خانواده اوست نیز وجود دارد. همچنین، مشکلات و کمبود عاطفی برای فرزندان او بوجود می‌آورد و بعضاً در اثر خلأ عاطفی و فقدان نظارت ناشی از غیبت سرپرست، اعضای خانواده نیز در معرض ارتکاب جرم قرار گرفته و یا بزه‌دیده می‌شوند. پس از آزادی نیز حتی اگر مجرمی در صدد ارتکاب جرم جدیدی نباشد، با توجه به رسوایی ناشی از زندانی شدن و از دست دادن موقعیت اجتماعی و اعتبار قبلی و عدم پذیرش وی از سوی جامعه، هماهنگی مجدد او با جامعه و بازگشت به زندگی عادی به خطر افتاده و او را به ارتکاب جرم جدید علی‌رغم میل باطنی سوق می‌دهد.

بنا به جهات مذکور و نیز با لحاظ افزایش جمعیت کیفری زندان که از آسیب‌های جدی برای اجرای برنامه‌های اصلاحی است و بعلاوه هزینه اقتصادی بالای زندان و نگهداری زندانیان، کشورهای مختلف در صدد اعمال جایگزین‌هایی بجای مجازات حبس برآمدند تا حتی‌الامکان از اعزام مجرمین به زندان خودداری شده و از ضمانت اجرای غیر سالب آزادی استفاده نمایند. قانونگذاران نیز تلاش کردند بدو با ایجاد نهادهایی همچون نهاد تعلیق تعقیب، تعلیق اجرای مجازات و آزادی مشروط و نیمه‌آزادی، و سرانجام تعیین جایگزین‌های نوین حبس از جمله جزای نقدی روزانه، در قوانین کیفری خود نسبت به حبس‌زدایی اقدام نمایند.

با این حال حبس ویژگی و جایگاه خود را به عنوان یکی از مجازات‌های اصلی، همچنان در قوانین کیفری کشورهای مختلف حفظ کرده و ضمانت اجرای طیف وسیعی از جرایم می‌باشد. زیرا هدف این کشورها نه الغای کامل حبس بلکه حذف یا محدودیت اعمال آن در جرایم سبک و کم‌خطر و محدود کردن حبس‌های کوتاه مدت می‌باشد و زندان ناگزیر ضمانت اجرای مناسب در قبال جرایم مهم و مجرمین خطرناک است. البته این امر نباید به عنوان توجیهی برای گسترش کاربرد حبس قلمداد شود. سلب آزادی محکومین می‌بایست در موارد ضرورت و به منزله آخرین حربه بکار گرفته شود و یک ضمانت اجرای استثنایی تلقی گردد.

در کشور ما ایران نیز ضرورت اعمال جایگزین‌های نوین حبس (تعزیری) از مدّت‌ها قبل مورد توصیه جدی نویسندگان و علمای حقوق کیفری بوده است. بر همین اساس و با لحاظ سیاست حبس زدایی قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران، این امر مورد عنایت قانونگذار قرار گرفته و انواع و شرایط و ترتیبات اعمال جایگزین‌های نوین حبس در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ طی مواد ۶۴ لغایت ۸۷ پیش‌بینی گردیده است. جزای نقدی روزانه یکی از جایگزین‌های نوین مقرر در ماده ۶۴ قانون مذکور می‌باشد که در جهت تقویت امتیازات و نیز تعدیل معایب جزای نقدی مقطوع از جمله عدم برابری بین مجرمین فقیر و غنی تأسیس شده و میزان آن با توجه به اهمّیت و شدت جرم از یک سو و میزان درآمد روزانه مجرم از سوی دیگر تعیین می‌گردد.

در واقع این سازکار یکی از تدابیر ارفاقی سیاست جنایی است که قانونگذار در جهت کاهش توسّل به حبس، با در نظر گرفتن شخصیت و وضعیت مجرم و رعایت اصل فردی کردن مجازات‌ها در اختیار قاضی قرار داده و با لحاظ شرایط مقرر قانونی، جایگزین مجازات اصلی (حبس) می‌گردد. بنابراین، پیش‌بینی جزای نقدی روزانه و تعیین میزان جزای نقدی بر مبنای وضعیت اقتصادی و درآمد محکوم گام بلندی در راستای اجرای این اصل (تفرید قضایی) به شمار می‌آید.

این جایگزین در میان سایر جایگزین‌ها بخصوص در مقایسه با جزای نقدی (مقطوع) بدلیل سازگاری و انطباق با وضعیت و توان مالی محکوم از جایگاه والایی برخوردار است. از طرفی با اعمال این جایگزین، فشار مالی کمتری بر خانواده محکوم تحمیل می‌شود، اختلالی در وضعیت شغلی و روابط خانوادگی محکوم بوجود نمی‌آورد و در نهایت به شخصیت و اعتبار مجرم و آبرو و حیثیت اعضای خانواده او لطمه نمی‌زند. با این حال، این مجازات جایگزین در مورد افرادی قابل اعمال است که شغل و درآمد ثابتی دارند. در صورت وجود ابهام در میزان درآمد مجرم، این سازکار از کارایی لازم برخوردار نخواهد شد.

نهایت اینکه شناسایی و احراز دقیق درآمد روزانه مجرم توسّط دادگاه به عنوان یکی از ارکان تعیین جزای نقدی روزانه، از اهمّیت ویژه‌ای در جهت اجرای عادلانه‌تر و رعایت اصل

فردی کردن مجازات‌ها برخوردار است؛ از طرفی در جهت کارایی بهتر این سازکار، دادگاه باید ابزارهای مشخصی برای سنجش توان مالی و احراز درآمد روزانه محکوم در اختیار داشته باشد. با وجود این، سؤال این است که آیا قانونگذار در جهت نیل به این منظور، سازکار مشخصی را برای شناسایی و احراز دقیق درآمد روزانه مجرمین مقرر نموده است؟ این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع و ابزار کتابخانه‌ای و همچنین با استناد به نمونه‌هایی از آرای قضایی مرتبط با موضوع، ضمن بررسی ابهامات و محدودیت‌های ناظر بر احراز دقیق درآمد روزانه مجرم با توجه به نقشی که این امر در تعیین رقم و میزان صحیح جزای نقدی روزانه و رعایت اصل برابری مجازات‌ها ایفا می‌نماید، راهکارهای عملی و اجرایی را جهت شناسایی درآمد مجرمین با هدف افزایش کارایی جزای نقدی روزانه و نیز ترغیب قضات به بهره‌گیری بهینه از ظرفیت این جایگزین مترقی ارائه خواهد داد. در خصوص پیشینه تحقیق نیز لازم به ذکر است که تحقیقات گرانمایی در مورد جایگزین‌های حبس اعم از سنتی و نوین به صورت کلی انجام گرفته، با این حال تاکنون پژوهش جامعی پیرامون جایگزین جزای نقدی روزانه و مشخصاً در مورد نحوه احراز درآمد روزانه مجرم انجام نشده است؛ بنابراین، پژوهش حاضر از این حیث نیز واجد جنبه نوآوری است. در این مقاله ابتدا ترتیبات تعیین و وصول جزای نقدی روزانه مورد بررسی قرار گرفته و سپس ملاحظات مربوط به احراز درآمد روزانه مجرم در قالب دو عنوان محدودیت‌ها و راهکارها بررسی شده و در نهایت پیشنهادهایی در جهت رفع ایرادات موجود و اجرای بهتر و کارایی بیشتر این جایگزین ارائه گردیده است.

۱. ترتیبات تعیین و وصول جزای نقدی روزانه

تعیین جزای نقدی روزانه بر اساس ملاک‌هایی از قبیل شدت و اهمیت جرم از یک سو و میزان درآمد روزانه مجرم از سوی دیگر با لحاظ اصل فردی کردن مجازات‌ها و در دو مرحله صورت می‌گیرد. در مرحله نخست تعداد روزهای جزای نقدی متناسب با نوع و شدت جرم و در مرحله دوم مبلغ جزای نقدی یک روز با لحاظ میزان درآمد روزانه مجرم تعیین می‌گردد. حاصل ضرب این دو رقم مجموع جزای نقدی روزانه قابل پرداخت توسط مجرم

را نشان می‌دهد. از طرفی رعایت ترتیبات فوق با هدف پرداخت جزای نقدی روزانه صورت می‌گیرد و مجرم باید آن را طی مواعد و ارقام تعیین شده در حکم دادگاه به اجرای احکام بپردازد. به همین دلیل قانون مجازات اسلامی و همچنین آیین‌نامه اجرایی ماده ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری ترتیباتی را نیز برای اجرا و نحوه وصول آن مقرر نموده‌اند که تحت دو عنوان ترتیبات تعیین و ترتیبات وصول مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. ترتیبات تعیین جزای نقدی روزانه

در این قسمت ابتدا ضوابط مورد عمل برای تعیین جزای نقدی روزانه شامل مدت مجازات حبس و میزان درآمد روزانه مجرم و سپس مراحل و چگونگی تعیین آن در دادگاه بیان گردیده است.

۱-۱-۱. ضوابط تعیین جزای نقدی روزانه

تعیین جزای نقدی روزانه بر اساس ضوابط زیر صورت می‌گیرد.

الف- میزان مجازات حبس، که بموجب آن تعداد روزهای جزای نقدی مشخص می‌گردد. تعیین تعداد روزهای جزای نقدی روزانه بر اساس میزان حبس‌های مقرر در مواد ۶۵ تا ۶۸ و بندهای (الف) تا (ت) ماده ۸۳ قانون مجازات اسلامی می‌باشد که حسب مورد از یک روز تا ۱۴۴۰ روز در نوسان است؛ به جز جرایم موضوع ماده ۶۹ یعنی جرایمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده که از نظر میزان روزهای جزای نقدی تابع حکم بند (ب) ماده ۸۵ یعنی از ۱۸۰ روز تا ۳۶۰ روز می‌باشد. ملاک تشخیص شدت و اهمیت جرم، میزان مجازات حبس به ترتیب مقرر در مواد مذکور است و عمدی یا غیرعمدی بودن جرم تأثیری در تعیین روزهای جزای نقدی ندارد.

ب- میزان درآمد روزانه، که رقم جزای نقدی روزانه بر مبنای آن تعیین می‌گردد. میزان جزای روزانه، بر حسب ماده ۸۵ قانون و به تناسب میزان درآمد روزانه مجرم از «حداقل» یک‌هشتم تا «حداکثر» یک‌چهارم درآمد روزانه مجرم تعیین می‌شود. و بدو باید میزان

درآمد روزانه مجرم از طرق متعارف بررسی و برآورد شده و سپس از یک‌هشتم تا یک‌چهارم درآمد وی بعنوان جریمه روزانه در نظر گرفته شود.

۱-۲-۱. مراحل تعیین جزای نقدی روزانه

برای تعیین جزای نقدی روزانه دادگاه علاوه بر رعایت ضوابط پیشین می‌بایست مراحل زیر را نیز رعایت نماید.

الف- در مرحله نخست قاضی بر اساس ضوابط مقرر در ماده ۸۵ و نیز شرایط و کیفیات مقرر در قسمت اخیر ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی از قبیل نوع جرم و کیفیت ارتکاب جرم، سابقه مجرم، وضعیت بزه‌دهنده و ... شمار روزهای پرداخت را در یک محدوده قانونی معین می‌کند؛ برای نمونه کسی که به اتهام خرید یا حمل یا نگهداری آلات و وسایل مخصوص قماربازی که مجازات آن یک تا سه ماه حبس است محکوم گردد، در جهت اعمال جایگزین جزای نقدی روزانه، قاضی می‌تواند برای او از یک تا ۱۸۰ روز جزای نقدی در نظر بگیرد.

ب- در مرحله دوم دادگاه به تناسب میزان درآمد مجرم، از یک‌هشتم تا یک‌چهارم حقوق یا درآمد روزانه مجرم، رقمی را به عنوان جریمه روزانه در نظر گرفته و از حقوق یا درآمد وی کسر می‌کند و سپس مقدار کسر شده از درآمد روزانه مجرم را در تعداد روزهایی که قبلاً در نظر گرفته ضرب می‌کند. حاصل ضرب، مجموع جزای نقدی روزانه‌ای است که مجرم باید بعنوان مجازات جایگزین حبس بپردازد.

لازم به ذکر است که قانونگذار علاوه بر شرایط عمومی ناظر بر اعمال جایگزین‌ها، برای هر یک از جایگزین‌ها، ضوابط و مقررات جداگانه‌ای وضع نموده است. بعنوان نمونه ساعات ارائه خدمات عمومی رایگان در مورد محکومان نوجوان، وفق تبصره یک ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی، بیش از چهار ساعت در روز نیست.

امروزه در تمام کشورهای اسکاندیناوی (سوئد-نروژ-فنلاند-دانمارک) و بیشتر کشورهای دیگر، حداقل روزهای جریمه معادل یک روز کار است ولی حداکثر آن در هر یک از کشورها با یکدیگر تفاوت دارد. بعنوان نمونه حداکثر روزهای جریمه در فنلاند ۳۰۰ روز، در

سوئد ۱۲۰ روز و در دانمارک فقط ۶۰ روز و در آلمان و فرانسه ۳۶۰ روز است (صلاحی، ۱۳۹۲: ۱۴۰). در برخی کشورها نیز قاضی مکلف است با توجه به وضع معیشت، درآمد روزانه و مخارج و تعهدهای مجرم، مبلغ جریمه را به گونه‌ای تعیین نماید که از پس‌انداز روزانه او تجاوز ننماید. برای نمونه مبلغ جریمه روزانه در سوئد از ۳۰ تا ۱۰۰۰ کورون و در آلمان از یک تا ۳۰۰۰۰ یورو در نوسان می‌باشد (آشوری، ۱۳۹۸: ۳۷۳). حداکثر میزان جزای نقدی روزانه در فرانسه ۲۰۰۰ فرانک است.

۱-۳-۱. روش‌های صدور حکم به جزای نقدی روزانه

احکام جزای نقدی روزانه توسط مراجع قضایی به دو روش قابل صدور می‌باشند. در روش اول میزان درآمد مجرم در حکم صادره قید می‌گردد. البته این امر مستلزم بررسی‌های لازم و احراز درآمد مجرم از سوی دادگاه می‌باشد. بعنوان مثال دادگاه در حکم جزای نقدی روزانه قید می‌کند که میزان درآمد روزانه مجرم مبلغ یک میلیون ریال می‌باشد. لذا وی موظف است یک چهارم رقم مذکور را به مدت ۱۲۰ روز به عنوان جزای نقدی روزانه بپردازد و اجرای احکام نیز موظف است نسبت به وصول آن مبادرت نماید. در روش دوم میزان جزای نقدی روزانه بصورت کلی در حکم قید می‌گردد، مثلاً یک چهارم درآمد روزانه مجرم به مدت ۹۰ روز و احراز میزان درآمد روزانه مجرم و مالاً تعیین میزان جزای نقدی روزانه بر مبنای آن «درآمد روزانه» توسط قاضی اجرای احکام انجام می‌شود و قاضی اجرای احکام با بررسی‌های لازم و عنداللزوم اخذ مدارک مربوط، میزان درآمد روزانه مجرم را تعیین کرده و یک چهارم آن را بعنوان جزای نقدی روزانه برای مدت ۹۰ روز برای وی در نظر می‌گیرد. ضمناً به موجب ماده ۴۸ آیین‌نامه نحوه اجرای قرار تعلیق و...، موضوع ماده ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری، چنانچه محکوم علیه درآمد روزانه یا ماهیانه ثابتی نداشته باشد، قاضی اجرا به نحو مقتضی میزان درآمد وی را مشخص کرده و برای کسب تکلیف مراتب را به دادگاه منعکس می‌نماید. در این خصوص تصمیم دادگاه ملاک عمل اجرای احکام برای اقدامات بعدی خواهد بود.

به نظر می‌رسد اولاً مفاد این ماده مربوط به فرضی است که تعیین درآمد ماهانه مجرم توسط اجرای احکام صورت می‌گیرد. در غیر این صورت چنانچه میزان جزای نقدی روزانه ضمن بررسی‌های لازم توسط دادگاه تعیین و در حکم صادره مقرر شده باشد، همان رقم ملاک عمل برای اجرای احکام بوده و جز در قالب تخفیف و تشدید مقرر در ماده ۷۷ قانون مجازات اسلامی قابل تغییر یا تقلیل نمی‌باشد. ثانیاً چنانچه مجرم درآمد روزانه یا ماهیانه ثابت و معینی داشته باشد، مانند کارمندی که دارای حقوق ماهیانه با رقم مشخص است، همان رقم ملاک عمل بوده و نیازی به کسب تکلیف از دادگاه صادر کننده رأی مجازات جایگزین نمی‌باشد.

ناگفته نماند که نص صریح ماده ۸۵ قانون مجازات اسلامی، به تعیین جزای نقدی روزانه در حکم صادره، دلالت دارد. در خصوص نحوه صدور حکم به جایگزین جزای نقدی روزانه بعنوان نمونه در یکی از آراء قضایی می‌خوانیم: ^۱ «دادگاه ... مستنداً به مواد ۶۴ و ۸۵ و ۵۴۳ قانون مجازات اصلی بخش تعزیرات و ماده ۱۱ از قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ ... متهم موصوف، با توجه به شغل وی مکلف به پرداخت جزای نقدی روزانه به مبلغ پانصد هزار ریال در طول ۱۸۰ روز می‌باشد. متهم توسط قاضی اجرای احکام احضار و مفاد حکم دادگاه را به وی تفهیم می‌نماید و محکوم موظف است در پایان هر ماه ظرف ده روز مجموع جزای نقدی آن ماه را پرداخت نماید و چنانچه محکوم از اجرای مفاد حکم یا دستور دادگاه تبعیت ننماید به میزان مجازات مورد حکم براساس ماده ۸۱ افزوده خواهد شد» (به نقل از: مؤذن‌زادگان، مرادی اوجقاز، ۱۴۰۰: ۱۵۹).

۲-۱. ترتیبات وصول جزای نقدی روزانه

اولاً دادگاه در هنگام صدور حکم به جزای نقدی روزانه، باید مدت مجازات حبس را در حکم خود قید نماید. علت لزوم تعیین مجازات اصلی (حبس) به خاطر آن است که جزای نقدی روزانه جایگزین حبس است و تعیین مجازات جایگزین حبس و مدت آن، بر اساس

۱. رأی شماره ۲۸۶۰۰۲۸۵۰۳۸۲۸۵۰۹۹۷۷۳ مورخ ۱۳۹۹/۰۳/۲۹ شعبه ۱۰۱ دادگاه کیفری ۲ شهرستان کیار.

مجازات قانونی جرم (حبس) صورت می‌گیرد. از طرفی در صورت تخلف از مفاد حکم دادگاه با رعایت شرایط قانونی بعنوان نمونه «تخلف برای بار دوم» مجازات جایگزین منتفی شده و مجازات اصلی (حبس) اجرا می‌گردد. ثانیاً مجرم موظف است در پایان هر ماه، ظرف مدت ۱۰ روز مجموع جزای نقدی آن ماه را پرداخت نماید.

وفق ماده ۴۶ آیین‌نامه ماده ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، در صورت صدور حکم به جزای نقدی روزانه، قاضی اجرا محکوم‌علیه را احضار و مفاد حکم دادگاه و تبصره ذیل ماده ۸۵ قانون مجازات اسلامی را به وی تفهیم می‌کند تا نسبت به اجرای حکم دادگاه اقدام نماید.

در صورتی که محکوم شاغل باشد با موافقت وی، مراتب کسر از حقوق محکوم به محل اشتغال او اعم از دولتی یا خصوصی اعلام می‌شود تا رقم مربوط ماهانه به حساب اجرای احکام کیفری پرداخت گردد.

ضمانت اجرای تخلف از مفاد حکم صادره یا ایجاد مانع عمدی در پرداخت جزای نقدی روزانه، اجرای مجازات اصلی (حبس) مورد حکم می‌باشد، بدین نحو که در صورت تخلف از اجرای مفاد حکم دادگاه یا دستور دادگاه، به پیشنهاد قاضی اجرای احکام و رأی دادگاه، برای بار اول یک چهارم تا یک دوم به مجازات مورد حکم افزوده می‌شود و در صورت تکرار و نیز در صورت ایجاد مانع عمدی جهت توقف پرداخت، حکم جایگزین لغو شده و مجازات اصلی (حبس) اجرا می‌گردد. البته قانون در مورد امکان احتساب جایگزین‌های اجرا شده در میزان مجازات حبس ساکت است.

در یکی از آرای قضایی در مورد ضمانت اجرای عدم پرداخت جزای نقدی روزانه آمده است: ^۱ «دادگاه مستنداً به مواد ... متهم را به تحمل سه ماه حبس تعزیری محکوم ... وانگهی، در جهت اتخاذ سیاست جنایی نظریه‌مند و هدفمند و نظام یافته ... نامبرده را با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، مهارت و آثار ناشی از آن، سن و شخصیت و سابقه جرم و میزان مجازات قانونی (محدوده قانونی معین) و همچنین میزان درآمد روزانه (کارمند بودن وی) و

۱. رأی شماره ۹۹۰۹۹۷۴۶۳۹۰۰۰۶۹ مورخ ۱۳۹۹/۰۷/۱۵ شعبه ۱۱۹ دادگاه کیفری ۲ مجتمع قضایی شهید بهشتی ارومیه.

هزینه و مخارج وی به پرداخت یک‌ششم درآمد روزانه به مدت ۱۸۰ روز جایگزین سه ماه حبس محکوم می‌نماید. شایان ذکر است که محکوم علیه توسط قاضی اجرای احکام، احضار و مفاد حکم دادگاه و تبصره ذیل ماده ۸۵ را به وی تفهیم می‌نماید و محکوم موظف است در پایان هر ماه ظرف ده روز مجموع جزای نقدی آن ماه را پرداخت نماید. در صورت تعذر اجرای مجازات جایگزین یا تخلف از اجرای آن و یا اجرای تمام یا بخشی از آن اگر با مانعی مواجه شود و در صورت عدم امکان رفع مانع و یا ایجاد مانع توسط رفتار عمدی محکوم، مجازات حبس (اصلی) اجرا خواهد شد» (به نقل از: مؤذن‌زادگان، مرادی اوجقاز، محسن، ۱۴۰۰: ۱۵۹).

۲. ملاحظات مربوط به تعیین درآمد مجرم

یکی از چالش‌های اعمال جزای نقدی روزانه، فقدان سازکار و شاخص تعیین درآمد روزانه در قانون است که باعث ایجاد رویه‌های متفاوت از سوی محاکم کیفری شده است به نحوی که برخی با دستور انجام تحقیق محلی از طریق مراجع انتظامی و برخی با ارجاع امر به کارشناسی و یا طرق دیگر نسبت به تعیین درآمد روزانه محکوم مبادرت می‌نمایند (مؤذن‌زادگان، مرادی اوجقاز، محسن، ۱۴۰۰: ۱۶۲).

هرچند قانونگذار در خصوص نوع و شدت جرم ارتكابی ملاکی به دست داده و روزهای جزای نقدی بر مبنای میزان حبس مقرر در بندهای (الف) تا (ت) ماده ۸۳ قانون مجازات اسلامی با رعایت حداقل و حداکثر قانونی در ماده ۸۵ مشخص گردیده است، اما ضابطه‌ای برای تشخیص درآمد روزانه مجرم مقرر نشده و صرفاً به یک‌هشتم تا یک‌چهارم درآمد روزانه مجرم در ماده ۸۵ اشاره شده در صورتی که تعیین میزان جزای نقدی روزانه فرع بر احراز و تشخیص درآمد روزانه مجرم می‌باشد و چنانچه دادگاه ضابطه قانونی جهت سنجش درآمد و توانایی مالی مجرم در اختیار نداشته باشد و نتواند به نحو متعارف و شیوه‌های قانونی، میزان درآمد واقعی یک روز مجرم را برآورد نماید، تعیین یک‌هشتم تا یک‌چهارم آن نیز بطور دقیق امکان‌پذیر نخواهد بود.

لذا تشخیص میزان درآمد مجرمین، که از اقسام مختلف جامعه اعم از کارمندان رسمی بخش‌های دولتی و خصوصی، کارگران و مشاغل آزاد و ... می‌باشند، بعنوان یکی از ملاک‌های تعیین جزای نقدی روزانه، با ملاحظات زیر همراه است که تحت عناوین ۱- محدودیت‌ها و ۲- راهکارها، به آنها اشاره می‌شود:

۱-۲. محدودیت‌های ناظر بر احراز درآمد مجرم

علیرغم تمام امتیازاتی که جزای نقدی روزانه دارد در عمل ممکن است تعیین و اجرای آن با مشکلاتی مواجه شود، از جمله مهمترین آنها، تعیین درآمد مجرم از سوی دادگاه می‌باشد (حاجی تبار فیروزجانی، ۱۳۹۳: ۱۸۷). تعیین میزان جزای نقدی روزانه و اجرای این مجازات مستلزم فراهم کردن زمینه‌هایی از جمله دستیابی به میزان درآمد روزانه مجرم می‌باشد که تشخیص چنین امری مشکل یا غیرمقدور است (آرون، ۱۳۹۴: ۳). نکته مهم این است که دادگاه بر اساس چه شاخصی میزان جزای نقدی را مشخص می‌نماید (سودیرن، ۱۳۹۶: ۱۱۳). البته در تعیین درآمد روزانه مستخدمان دولت و کارمندان رسمی سایر بخش‌های غیردولتی و عمومی مشکلی به نظر نمی‌رسد. این امر با مراجعه به احکام کارگزینی و فیش‌های حقوقی پرداختی ماهانه به آسانی ممکن می‌باشد، مانند مالیات دریافتی از حقوق ماهانه کارمندان که هر ماه از میزان حقوق و مزایای آنها دریافت شده و به خزانه دولت واریز می‌شود. اما همین کارمندان ممکن است علاوه بر حقوق و مزایای ماهانه، درآمد متفرقه دیگری نیز داشته باشند که شناسایی آن براحتی امکان‌پذیر نیست. در صورتی که منظور از درآمد صرفاً حقوق ماهانه نیست بلکه مجموع دریافتی اعم از حقوق ماهانه و سایر عواید دریافتی است. در کشور فرانسه اگر مجرم درآمد متفرقه دیگری غیر از حقوق ماهانه داشته باشد، در تعیین میزان جزای نقدی روزانه مورد لحاظ واقع می‌شود (صلاحی، ۱۳۹۲: ۱۴۲).

همچنین، در ماده ۸۵ مشخص نگردیده که منظور از درآمد روزانه، درآمد خالص محکوم پس از کسر کسورات قانونی است یا درآمد ناخالص؛ سازکار محاسبه درآمد غیر کارمندان و غیر مستخدمان دولت و مشاغل آزاد کدام است؟ (توجهی، ۱۳۹۵: ۱۳۴). این در حالی است که تعیین درآمد روزانه مستخدمین غیررسمی و مشاغل آزاد با مقداری

صعوبت همراه است (حیدری، ۱۳۹۵: ۷۶) و همیشه تشخیص آن به آسانی مقدور نخواهد بود.

همچنین در ماده ۸۵ صرفاً به درآمد روزانه مجرم اشاره گردیده و مخارج و هزینه‌ها و تعهدات وی در تعیین جزای نقدی روزانه مورد لحاظ واقع نشده است. از طرفی، استطاعت و توانایی مالی مجرم نیز در نظر گرفته نشده زیرا امکان دارد کسی از حقوق و مزایا و یا درآمد خوبی برخوردار نباشد اما از توانایی و استطاعت مالی لازم برای پرداخت جزای نقدی روزانه و حتی جزای نقدی مقطوع برخوردار باشد، مانند اینکه دارای سپرده بلندمدت نزد بانک‌ها بوده و عایدی ماهانه بعنوان سود سپرده داشته باشد. به همین منظور در بعضی از کشورهای نظیر فنلاند و دانمارک به قاضی اختیار داده شده که با توجه به تمام عواملی که می‌توانند در استطاعت مالی مجرم مؤثر باشند مبلغ جرمه روزانه را کمتر یا بیشتر از درآمد ثابت روزانه او تعیین کند (صلاحی، ۱۳۹۲: ۱۴۱).

در مورد تغییر و افزایش یا کاهش در درآمد نیز تعیین تکلیف نشده که آیا موجب تعدیل و بازنگری در میزان جزای نقدی روزانه خواهد شد یا اینکه هرگونه کاهش یا افزایش بعدی در درآمد، پس از تعیین رقم اقساط جزای نقدی روزانه، تأثیری در موضوع ندارد. بطور کلی اگر قاضی نتواند کیفرهای مالی بویژه جزای نقدی روزانه را با درآمد و منابع مالی بزهکار متناسب سازد (بولک، ۱۳۸۷: ۱۶۷)، بیم آن می‌رود که این کیفر نسبت به افراد مساوی نباشد و یکی از دلایل تأسیس این سازکار که در ضمن یکی از امتیازات آن می‌باشد عملاً خاصیت خود را از دست بدهد. آنچه مسلم است اینکه برخورد سطحی و عملکرد سلیقه‌ای در تعیین جزای نقدی روزانه، اجرای موفقیت آمیز آن را زیر سؤال خواهد برد و باعث می‌شود این شیوه در عمل نتواند اهداف موردنظر قانونگذار را برآورده سازد.

۲-۲. راهکارها

در این قسمت ابتدا راهکارهای عمومی احراز درآمد اشخاص و سپس راهکارهای مؤثر در احراز درآمد روزانه مجرم مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-۱. راهکارهای عمومی تشخیص درآمد اشخاص

بعضی از مراجع قانونی و اداری بنا به تجویز قانون و نیز در راستای اجرای وظایف اداری حسب مورد مبادرت به بررسی توان مالی و درآمد اشخاص می نمایند که استفاده از تجربیات و چارچوب مورد عمل این مراجع می تواند در احراز درآمد روزانه مجرم مفید واقع شود که به تعدادی از آنها اشاره می شود:

الف- ادارات مالیاتی: ادارات مالیاتی در جهت تشخیص درآمد مشمول مالیات مؤدیان از روش های زیر استفاده می کنند:

روش اول بصورت خوداظهاری و تنظیم اظهارنامه مالیاتی است. اظهارنامه مالیاتی فرم مخصوصی است که از طرف ادارات مالیاتی در اختیار مؤدیان قرار می گیرد. البته از سال ۱۳۹۱ در جهت تسهیل در امور، اظهارنامه الکترونیکی نیز در دسترس بوده و بصورت الکترونیکی توسط مؤدیان تنظیم می گردد. اظهارنامه کارنامه عملکرد یک سال کاری و فعالیت اشخاص حقیقی و حقوقی است و مشتمل بر هزینه ها و درآمدهای مشمول مالیات حسب مدارک و مستندات مربوط است. چنانچه مندرجات اظهارنامه رسیدگی و مورد قبول ممیزین قرار گیرد، درآمد مشمول مالیات و نیز مالیات متعلقه بر اساس آن تعیین و وصول می گردد.

روش دوم تعیین مالیات بصورت علی الرأس می باشد و ممیز مالیاتی با مراجعه به محل فعالیت و کسب مؤدی مالیاتی و بررسی های لازم، رأساً و بنا به تشخیص خود، میزان درآمد و مالیات متعلقه را مشخص می کند. معمولاً مالیات علی الرأس در مواردی است که مؤدی در موعد مقرر مبادرت به تنظیم و ارسال اظهارنامه ننموده و یا مندرجات اظهارنامه و اسناد و مدارک ابرازی ناقص بوده و مورد قبول ممیزین قرار نگرفته باشد.

صندوق های فروشگاه های نیز به شفافیت هزینه ها و درآمدهای مشمول مالیات کمک می نمایند. صندوق فروشگاه های رایانه کوچکی است که قابلیت ثبت اطلاعات مربوط به میزان فروش روزانه و نیز درآمد و هزینه ها را جهت ارائه به ادارات مالیاتی دارد و گزارش اطلاعات مربوط به فروش کالا و خدمات، بصورت روزانه و هفتگی نیز قابل دریافت می باشد. صندوق

فروشگاهی باعث شفافیت فعالیت‌های اقتصادی و درآمدها و هزینه‌های صاحبان مشاغل با قابلیت رهگیری تراکنش‌ها و معاملات می‌شود که از پیش شرط‌های ایجاد یک نظام مالیاتی کارآمد و عدالت‌محور است. صندوق فروشگاهی معیار درآمد یک فروشگاه محسوب می‌شود و استفاده از آن نه تنها هزینه‌های اخذ مالیات را برای دولت کاهش می‌دهد بلکه رضایت مردم را نیز دربردارد، زیرا ضمن کمک به فرایند شناسایی و تشخیص دقیق درآمد مؤدیان مشمول در بخش مالیات‌های مستقیم و امکان شناسایی فعالان اقتصادی، موجب کاهش فرار مالیاتی می‌شود. ماده ۱۶۹ قانون مالیات‌های مستقیم و تبصره ۲ آن، مؤدیان مالیاتی را ملزم به استفاده از صندوق مکانیزه فروش نموده که زمینه‌ای مناسب برای جمع‌آوری دقیق مالیات است.

ضمناً کلیه مراجع دولتی و غیردولتی علاوه بر تکلیف به کسر مالیات از حقوق و دستمزد و حق الزحمه کارکنان و افراد شاغل در مؤسسه متبوع و کارسازی آن در وجه ادارات مالیاتی، حسب مواد ۲۳۰ و ۲۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم و بر حسب درخواست ادارات مالیاتی و در حدود تکالیف قانونی، موظفند اطلاعات و مدارک لازم را نسبت به درآمد مؤدیان مالیاتی در اختیار ادارات مذکور قرار دهند.

ب- مراجع قضایی و دوایر اجرای احکام مدنی و اجرای ثبت: دوایر اجرای احکام مدنی و اجرای ثبت با لحاظ وظایف و تکالیف قانونی دستگاه‌های اجرایی موضوع مواد ۱۹ و ۲۰ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴، در مرحله اجرای احکام قضایی و اسناد رسمی لازم‌الاجرا از دستگاه‌های اجرایی که به هر نحو از اموال و موجودی حساب، درآمد و حقوق مدیون اطلاعاتی دارند، نظیر بانک‌ها، ثبت اسناد و املاک، شهرداری‌ها و اداره راهنمایی و رانندگی استعلام می‌نمایند و پس از شناسایی اموال، موجودی حساب و حقوق مدیون، آن را توقیف و با رعایت تشریفات قانونی نسبت به استیفا حقوق و مطالبات بستانکار اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی نظیر بانک‌ها از محل آن اقدام می‌نمایند. مضافاً ماده ۱۹ قانون موصوف، مقامات اجراکننده رأی و اجرائیه ثبتی را مکلف به همکاری برای شناسایی اموال محکوم‌علیه در صورت درخواست محکوم‌له نموده است. همچنین در

مرحله طرح دعوی اعسار از پرداخت محکوم به توسط محکوم علیه، وفق ماده ۸ قانون فوق، مدعی اعسار باید صورت کلیه اموال خود شامل تعداد یا مقدار و قیمت کلیه اموال منقول و غیرمنقول را بطور مشروح و مشتمل بر میزان وجوه نقدی که بهر عنوان نزد بانکها و سایر مؤسسات مالی دارد و نیز کلیه مطالبات خود از اشخاص ثالث را در قالب فرمهای چاپی مشخص، پیوست دادخواست اعسار خود نماید. هرچند به صرف ارائه اطلاعات بصورت خوداظهاری، دعوی اعسار مدعی، مورد پذیرش قرار نمی گیرد و تکالیف و تشریفات مقرر در مواد ۹ و ۱۰ و ۱۹ قانون می بایست توسط دادگاه رسیدگی کننده و مراجع ذیربط در جهت احراز ملات یا اعسار مدعی رعایت گردد، اما مبنای ارائه اطلاعات اموال و حسابها و...، توسط مدعی اعسار مبتنی بر شیوه خوداظهاری می باشد.

پ- بانکها: بانکها در موقع اعطای تسهیلات بانکی به مشتریان، با اخذ مدارک و مستندات مورد نیاز و انجام اعلامهای مختلف نظیر اعلام تسهیلاتی مربوط به میزان بدهی و تعهدات نزد سایر بانکها و معوق بودن یا نبودن آن و گردش مالی حسابها، اعلام چک برگشتی از مراجع مربوط نظیر بانک مرکزی و غیره از متقاضی تسهیلات اعتبارسنجی بعمل می آورند. اعتبارسنجی به معنی گردآوری اطلاعات اعتباری متقاضی تسهیلات از سایر بانکها و منابع اطلاعاتی دیگر در جهت احراز سابقه خوش حسابی یا بدحسابی و غیره می باشد. تکلیف مؤسسات اعتباری به اخذ گزارش اعتباری از شرکتهای اعتبارسنجی بعلاوه بررسی دقیق اهلیت اعتباری مشتریان در هنگام اعطای تسهیلات در ماده ۱۴ آیین نامه نظام سنجش اعتبار مصوب ۱۳۹۸/۳/۲۹ هیئت وزیران مستند به مواد ۵ و ۸ قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و... مصوب ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی مشخص شده است. ماده ۱۴ آیین نامه موصوف مقرر می دارد: مؤسسه اعتباری موظف است به منظور اعطای تسهیلات و ایجاد تعهدات، گزارش اعتباری را از شرکت اعتبارسنجی اخذ کند. استفاده از گزارش اعتباری شرکت اعتبارسنجی نافی مسئولیت مؤسسه اعتباری در بررسی دقیقتر اهلیت اعتباری نخواهد بود. بانک همچنین قبل از اعطای تسهیلات با اخذ مدارک مربوطه و بررسی وضعیت دارایی و میزان هزینهها و درآمد مشتری و حجم فعالیت وی و گردش مالی مشتری در بخش

اقتصادی مربوطه، میزان معدل موجودی در حساب‌ها و نیز سقف تسهیلات مورد تقاضا و مدت زمان پرداخت و سایر فاکتورهای مرتبط، صلاحیت یا عدم صلاحیت مشتری را در اخذ تسهیلات احراز و در این خصوص اتخاذ تصمیم می‌نماید. لذا اهتمام و جدیت مشتری در انجام به موقع تعهدات قبلی و بازپرداخت به موقع اقساط و داشتن پشتوانه مالی و درآمد مناسب جهت بازپرداخت اقساط تسهیلات از شرایط برخورداری از تسهیلات با لحاظ ارائه تضمینات معتبر و مورد قبول بانک می‌باشد. ضمناً چنانچه در زمان اعطای تسهیلات، اعتبارسنجی دقیقی از وضعیت مالی و درآمد و سابقه مشتری و نیز صلاحیت کاری و شغلی وی بعمل آمده باشد، این امر در وصول مطالبات نیز کمک مؤثری به بانک خواهد کرد. ضمن اینکه از معوق شدن تسهیلات نیز به نحو قابل توجهی جلوگیری می‌نماید.

۲-۲-۲. راهکارهای مؤثر در احراز درآمد روزانه مجرم

قبل از بیان راهکارهای مؤثر در احراز درآمد روزانه، لازم به ذکر است که برخی از راهکارهای اجرایی مراجع قانونی و اداری که قبلاً تحت عنوان راهکارهای عمومی تشخیص درآمد مورد بررسی قرار گرفت در احراز درآمد روزانه مجرمین کاربرد داشته و به دادگاه در احراز درآمد روزانه و نهایتاً در تعیین جزای نقدی روزانه کمک مؤثری می‌نمایند، چنانکه موجب شناسایی و همچنین شفافیت درآمد افراد شده و اطلاعات مربوط به درآمد و هزینه‌های آنان حتی بصورت روزانه قابل دریافت می‌باشد و از لحاظ هزینه برای دولت نیز مقرون به صرفه است. همچنین است جمع‌آوری مدارک و اطلاعات از شخص مجرم در خصوص وضعیت و توان مالی و ظرفیت اعتباری وی و عنداللزوم بررسی صحت و سقم آن، نظیر آنچه در بانک‌ها به عنوان اعتبارسنجی مرسوم است. بعلاوه راهکارهای زیر در جهت نظام‌مند کردن شیوه احراز درآمد روزانه مجرم مؤثر می‌باشند:

الف- تحقیق از مجرم و کسب اطلاعات از وی در قالب فرم‌های مشخص، در مورد شغل و میزان درآمد روزانه و سایر عواید دریافتی و نیز فهرست و مشخصات اموال منقول و غیرمنقول، وضعیت مالی و نحوه امرار معاش و اعلام هر نوع حساب بانکی و میزان موجودی حساب. جایگزین‌های نوین حبس از جمله جزای نقدی روزانه، برخلاف مجازات‌های اصلی

که دارای خصیصه قهرآمیز هستند، در مرحله صدور حکم و اجرا نیاز به همکاری و جلب رضایت محکوم علیه دارند. در کشور فرانسه معمولاً رضایت محکوم در تعیین جزای نقدی روزانه بعنوان جایگزین حبس ضروری نیست ولی قضات در عمل برای تعیین مبلغ قسط محکوم را در جریان می گذارند و برای محکوم علیه غیابی نیز امکان صدور حکم به جزای نقدی روزانه موجود نیست (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۱: ۵۸۳).

ب- دادگاه می تواند برای تعیین قسط های جریمه نقدی روزانه و فردی کردن هر چه بیشتر مجازات، افزون بر ملاقات حضوری با محکوم، از منابع اطلاعاتی دیگری نیز استفاده کند. برای نمونه از نظر اقتصادی و اجتماعی می تواند از اداره یا محل کار مجرم و یا از فیش های حقوق وی آگاه شود. همچنین گردآوری اطلاعات در مورد وضعیت بدهی ها و تأهل و شغل همسر مجرم نیز امکان پذیر است (آشوری، ۱۳۹۸: ۳۷۴). در فرانسه در صورت تأهل محکوم، ضبط معادل جریمه معوقه از حقوق مالی همسر محکوم ممنوع است. اما در محاسبه قسط روزانه جریمه نقدی، درآمد همسر محکوم نیز لحاظ می شود.

پ- استعلام و کسب اطلاع از وضعیت مالی و میزان درآمد مجرم از طریق مراجعی که به هر نحو اطلاعاتی از اموال و وجوه و درآمد مجرم دارند، مانند ادارات ثبت، دارایی، شهرداری و بانک ها، مخصوصاً در مورد افرادی که دارای مشاغل آزاد هستند. بعنوان نمونه استعلام از بانک ها در مورد نوع حساب و میزان موجودی و رقم سود دریافتی ماهانه بابت سپرده های بانکی چنانکه حسب مورد تمام یا قسمتی از سود سپرده ها حسب دستور دادگاه بابت تأمین جزای نقدی روزانه در پایان هر ماه، قابل وصول می باشد.

ت- در مواردی که با اقدامات فوق اموال و یا حقوق و میزان درآمد مجرم قابل شناسایی و تشخیص نبوده و یا مجرم دارای مشاغلی است که تعیین درآمد روزانه نیاز به بررسی بیشتر و دقیقتر دارد، باید از طریق ارجاع امر به کارشناس اقدام گردد (حاجی تبار فیروزجانی، ۱۳۹۳: ۱۸۷) تا کارشناس با جمیع جهات و با توجه به نوع شغل و حرفه و انجام تحقیقات لازم و حسب مورد بررسی اسناد و مدارک مالی، نسبت به تعیین درآمد روزانه مجرم اقدام نماید. تحقیق کافی در زمینه میزان درآمد روزانه مجرم و توان و منابع مالی وی، این حسن

را دارد که به قاضی در انتخاب نوع مجازات جایگزین (جزای نقدی مقطوع یا جزای نقدی روزانه و ...) کمک می‌کند.

نتیجه

پیش‌بینی جزای نقدی روزانه و ملاحظه وضعیت اقتصادی محکوم، گام بلندی در راستای فردی کردن مجازات‌ها محسوب می‌شود، زیرا میزان جریمه منطبق با وضعیت مالی و درآمد مجرم و شخصیت اوست و برحسب شدت و ضعف جرم قابل افزایش یا کاهش است. از طرفی ایرادات وارده بر جزای نقدی مقطوع از جمله نابرابری میان مجرمین فقیر و غنی در پرداخت جریمه و اعزام محکوم به زندان در صورت عجز از پرداخت را بطور چشمگیری تعدیل نموده است. با این حال، تحقق منظور قانونگذار و اجرای موفقیت‌آمیز آن تا حد زیادی در گرو بررسی و احراز دقیق درآمد مجرمین توسط دادگاه‌های رسیدگی‌کننده می‌باشد. ضمناً باید اطمینان حاصل شود که میزان جریمه با درآمد مجرم هماهنگی دارد.

قانونگذار در ماده ۸۵ قانون مجازات اسلامی ۹۲ دو ضابطه برای تعیین جزای نقدی روزانه در نظر گرفته که شامل ۱- نوع و اهمیت جرم ارتكابی و میزان مجازات آن و ۲- میزان درآمد روزانه مجرم می‌باشد. رقم جزای نقدی روزانه بین یک چهارم (حداکثر) تا یک هشتم (حداقل) درآمد روزانه مجرم در نوسان است و میزان آن با نظر و تشخیص دادگاه تعیین می‌شود. اما راهکاری جهت تشخیص درآمد روزانه مجرم ارائه نداده است. لذا دادگاه بدو می‌بایست با بررسی‌های لازم و تحقیقات و عنداللزوم ارجاع امر به کارشناسی، از میزان درآمد مجرم اطلاع حاصل نموده و سپس بر مبنای آن «با رعایت حداقل و حداکثر قانونی» و نیز بر مبنای نوع جرم و اهمیت آن و ملاک‌های مشخص شده در مواد ۸۳ و ۸۵ قانون، میزان و مدت روزهای جزای نقدی را محاسبه و در حکم خود قید نماید.

تردید نیست که هر قدر امکان دسترسی دادگاه به اطلاعات مربوط به درآمد و توان مالی مجرم بیشتر شود به همان نسبت دادگاه می‌تواند جزای نقدی روزانه را بطور دقیقتر و متناسب با میزان درآمد مجرم تعیین کند. این امر نه تنها موجبات رضایت مجرم را فراهم می‌کند بلکه در تحقق اهداف سیاست جنایی تقنینی کشور از جمله انطباق جزای نقدی با

درآمد و شخصیت مجرم و کارایی بهتر و حتمیت وصول آن در مرحله قضایی و اجرایی نقش مؤثری ایفا خواهد کرد.

با وجود این، برای اینکه سازکار جریمه روزانه به خوبی عمل کند دادگاه باید روش صحیحی برای احراز درآمد روزانه مجرم داشته باشد. هنگامی دولت دارای دستگاه مالیاتی است که اطلاعات معتبری درباره درآمد افراد داشته باشد، مثلاً دارای نظام جامع مالیاتی باشد، که آنگاه مشکلی برای اجرای این دستگاه پیش نخواهد آمد. لیکن در بسیاری از کشورها دسترسی به اطلاعات صحیح و واقعی از میزان درآمد اشخاص بدون بررسی و تلاش و صرف هزینه‌های گزاف میسر نمی‌شود (آفنداک و حسن دوست، ۱۳۹۲: ۵۴). از طرفی چون این جایگزین در کنار رسیدگی به پرونده کیفری نیاز به بررسی وضعیت مالی مجرم دارد اغلب قضات به آن رغبتی نشان نمی‌دهند.

با توجه به نتایج پژوهش و در جهت اجرای مؤثر جزای نقدی روزانه و کارایی بهتر آن موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱- در تعیین جزای نقدی روزانه و همچنین در احراز درآمد روزانه مجرم بررسی‌های دقیق و تحقیقات لازم صورت گیرد تا افراد واجد شرایط مشمول این جایگزین شوند و کسانی که از پرداخت عاجز هستند در مرحله بررسی و تحقیقات دادگاه شناسایی شوند تا در هنگام صدور رأی، جایگزین مناسب دیگری برای آنان مقرر گردد. این کار از تعیین نامناسب میزان جزای نقدی روزانه و ملاً از اعزام مجدد محکوم به زندان جلوگیری می‌نماید.

۲- ضوابط مشخصی جهت تشخیص درآمد، حسب مورد برای مجرمین، با توجه به نوع شغل و درآمد، برای کارمندان و مستخدمین رسمی یا مشاغل مختلف و آزاد تدوین گردد و به موقع اجرا شود تا از انجام کار بصورت سلیقه‌ای و موردی و با نظرات شخصی جلوگیری شود.

۳- دستگاه‌های اجرایی مرتبط که به نحوی می‌توانند اطلاعاتی از اموال و درآمد و وجوه حسابهای مجرم ارائه نمایند مشخص شوند و وظایف آنها نیز مانند تکالیف مقرر در مواد ۱۰ و ۱۹ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴ در خصوص اجرای احکام مدنی و اجرای اسناد رسمی لازم‌الاجرا و رسیدگی به دعوای اعسار مدیونین و همچنین مواد ۲۳۰

و ۲۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم در خصوص مؤدیان مالیاتی، مشخص شود و آنان موظف به همکاری با مراجع قضایی رسیدگی کننده شوند.

۴- با توجه به اینکه رضایت و همکاری مجرم نقش زیادی در موفقیت اجرای جزای نقدی روزانه دارد، لذا تعیین این جایگزین حتی المقدور با جلب نظر مجرم باشد.

۵- قانونگذار باید مشخص نماید که کدام جایگزین برای کدام یک از جرم‌ها و مجرمان مناسب است و چارچوبی مشخص را ارائه نماید. بعنوان نمونه، در جهت متناسب‌سازی جایگزین‌ها حتی الامکان، دوره مراقبت برای جوانان بزهکار، خدمات عمومی رایگان برای افرادی که در زمینه خاصی مهارت دارند، مانند پزشک جهت مداوای رایگان بیماران در بیمارستان (با لحاظ تخصص و موقعیت اجتماعی او)، جزای نقدی روزانه برای مستخدمین دولت و افراد شاغل و دارای درآمد مشخص و قابل شناسایی در نظر گرفته شود.

Fereydoun Hosseini <http://orcid.org/0000-0003-4073-1660>
Nejad Braguri

MohammadReza <http://orcid.org/0000-0002-2940-3298>
Nazarinejad

Mojtaba Janipour <http://orcid.org/0000-0002-0317-6541>

منابع

الف) فارسی

- اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۹۴)، *حقوق جزای عمومی*، جلد سوم، چاپ هفتم، تهران، نشر میزان.
- آرون، بهناز، (۱۳۹۴)، *جزای نقدی مقطوع و روزانه در حقوق ایران و انگلستان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- آشوری، محمد، (۱۳۹۸)، *جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین*، چاپ اول، تهران، نشر جهش.
- آفنداک، خلیل و حسن دوست، المیرا، (۱۳۹۲)، *راهنمای اصول اساسی جایگزین‌های حبس*، چاپ اول، تهران، انتشارات روانشناسی و هنر.
- آنسل، مارک، (۱۳۹۵)، *دفاع اجتماعی*، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی و محمد آشوری، چاپ پنجم، تهران، انتشارات گنج دانش.
- آیین‌نامه نحوه اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات و ... و جایگزین‌های حبس مصوب ۹۸/۲/۳ قوه قضائیه.
- آیین‌نامه نظام سنجش اعتبار مصوب ۱۳۹۸/۳/۲۹ هیئت وزیران.
- بولک، برنار، (۱۳۸۷)، *کیفرشناسی*، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات مجد.

- توجهی، عبدالعلی، (۱۳۹۵)، *آسیب شناسی قانون مجازات اسلامی ۹۲*، چاپ سوم، تهران، انتشارات مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- حاجی تبار فیروزجانی، حسن، (۱۳۹۳). *مجازات های جایگزین حبس در حقوق کیفری ایران*، چاپ اول، تهران: انتشارات فردوسی.
- حیدری، مسعود، (۱۳۹۵)، *جزای نقدی در حقوق ایران*، پایان نامه کارشناسی ارشد، حقوق، دانشگاه مازندران.
- زارعی، جواد، (۱۳۹۷)، *مجازات های جایگزین حبس در حقوق کیفری ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات آفتاب گیتی.
- سودیرن، اوزنور، (۱۳۹۶)، *جایگزین های حبس در انگلستان و ولز، آلمان و ترکیه*، ترجمه حمیدرضا دانش ناری و حامد صفایی آتشگاه، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- صیوحی، رحمان، (۱۳۹۴)، *عدالت ترمیمی در نظام کیفری موضوعه ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.
- صلاحی، جاوید، (۱۳۹۲)، *کیفرشناسی*، چاپ سوم، تهران، نشر میزان.
- طغرانگار، حسن، (۱۳۸۷). «جایگزین های کیفر حبس در حقوق فرانسه»، ماهنامه اصلاح و تربیت، شماره ۷۷.
- قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.
- قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه های مربوطه.
- قانون مالیات های مستقیم و آیین نامه های مربوطه.
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.
- قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی مصوب ۱۳۹۴.
- کاشفی، حسن و خالصی، محسن، (۱۳۸۰)، «کیفرهای جایگزین زندان در حقوق فرانسه»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۶، دوره ۶۵.
- محمودی، ژیلا، (۱۳۹۷)، *بررسی جزای نقدی در قوانین کیفری ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات قانون یار.

ملاحظاتی پیرامون جزای نقدی روزانه و احراز درآمد مجرم؛ حسینی نژاد براگوری و دیگران | ۹۵

مصدق، محمد، (۱۳۹۳)، شرح قانون مجازات اسلامی ۹۲، چاپ ششم، تهران، انتشارات جنگل.

مؤذن زادگان، حسنعلی و مرادی اوجقاز، محسن، (۱۴۰۰)، جایگزین‌شناسی کیفر حبس در آیین آرای قضایی، چاپ اول، تهران، مهر کلام.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۸۱)، تقریرات علوم جنایی، جلد اول، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق به کوشش مهرداد رایجیان اصلی و شهرام ابراهیمی.

یکرنگی، محمد و ایران‌منش، مهدی، (۱۳۸۷)، «کیفرهای اجتماع‌محور از نظریه تا عمل با تأکید بر پیش‌نیازهای اعمال کیفرهای اجتماع‌محور»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۴، دوره ۷۲.

ب) منابع انگلیسی

- Afendak, Khalil and Hasandoost, Elmira. (2012). Guide to the Basic Principles of Alternatives to Imprisonment, First Edition, Tehran: Psychology and Art Publications. [In Persian]
- Ansel, Mark. (2015). Social Defense, translated by Ali Hossein Najafi Ebrandabadi and Mohammad Ashuri, fifth edition, Tehran: Ganj Danesh Publications. [In Persian]
- Ardabili, Mohammad Ali. (2014). General criminal law, third volume, seventh edition, Tehran: Mizan publication. [In Persian]
- Aron, Behnaz. (2014). Lump sum and daily fines in Iranian and English law, master's thesis, law, Shahid Beheshti University, Tehran. [In Persian]
- Ashuri, Muhammad. (2018). Alternatives to prison or intermediate punishments, first edition, Tehran: Jahsh Publishing. [In Persian]
- Atari, Abdul Ali. (2015). Pathology of the Islamic Penal Code 92, 3rd edition, Tehran: Publications of the Press Center and Publications of the Judiciary. [In Persian]
- Bullock, Bernard. (1387). Criminology, translated by Ali Hossein Najafi Ebrandabadi, 8th edition, Tehran: Majd Publications. [In Persian]
- Criminal Procedure Law approved in 2012. [In Persian]
- Direct taxes law and related regulations. [In Persian]
- Haji Tabar Firouzjani, Hassan. (2013). Alternative punishments of imprisonment in Iranian criminal law, first edition, Tehran: Ferdowsi Publications. [In Persian]

- Heydari, Massoud. (2015). Monetary penalty in Iranian law, Master's thesis, Law, Mazandaran University. [In Persian]
- Islamic Penal Code approved in 2012. [In Persian]
- Kashfi, Hassan and Khalsi, Mohsen. (1380). "Alternative punishments of prison in French law", Judiciary Law Journal, No. 36, Volume 65. [In Persian]
- Law on how to implement financial punishments approved in 2014. [In Persian]
- Mahmoudi, Zila. (2017). A review of fines in the criminal laws of Iran, first edition, Tehran: Qonun Yar Publications. [In Persian]
- Mossadegh, Mohammad. (2013). Commentary on Islamic Penal Code 92, 6th edition, Tehran: Jangal Publications. [In Persian]
- Muezzinzadegan, Hassan Ali and Moradi Ojghaz, Mohsen. (1400). Alternative studies of prison punishment in the mirror of judicial decisions, first edition, Tehran: Mehr Kalam. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (1381). Lectures on criminal sciences, first volume, Shahid Beheshti University, School of Law, by the efforts of Mehrdad Raijian Moal and Shahram Ebrahimi. [In Persian]
- Regulations of credit assessment system approved on 3/29/2018 by the Council of Ministers. [In Persian]
- Regulations on how to implement suspension of punishment and alternatives to imprisonment approved on 3/2/98 by the Judiciary. [In Persian]
- Sabohi, Rahman. (2014). Restorative justice in Iran's penal system, first edition, Tehran: Majd Publications. [In Persian]
- Salahi, Javed. (2012). Criminology, third edition, Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
- Sodiren, Oznor. (2016). Alternatives to imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey, translated by Hamidreza Danesh Nari and Hamed Safai Ateshgah, first edition, Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
- Taghrangar, Hassan. (1387). "Alternatives to imprisonment in French law", Correctional and Tarbiat Monthly, No. 77. [In Persian]
- The law of banking operations without usury and related regulations. [In Persian]
- Yakrangi, Mohammad and Iranmanesh, Mehdi. (1387). "Community-oriented punishments from theory to practice with an emphasis on the prerequisites for applying community-oriented punishments", Judiciary Law Journal, No. 64, Volume 72. [In Persian]

ملاحظاتی پیرامون جزای نقدی روزانه و احراز درآمد مجرم؛ حسینی نژاد براگوری و دیگران | ۹۷

Zarei, Javad. (2017). Alternative punishments of imprisonment in Iranian criminal law, first edition, Tehran: Aftab Giti Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: حسینی نژاد براگوری، فریدون؛ نظری نژاد، محمدرضا و جانی پور، مجتبی. (۱۴۰۱). ملاحظاتی پیرامون جزای نقدی روزانه و احراز درآمد مجرم. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۱(۴۱)، ۷۱-۹۷. doi: 10.22054/jclr.2023.66121.2447

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.